

УДК 141.3

В. Ю. ПОПОВ^{1*}, О. В. ПОПОВА^{2*}^{1*}Донецький національний університет імені Василя Стуса (Вінниця, Україна), ел. пошта popovmak@ukr.net, ORCID 0000-0003-3097-7974^{2*}Донецький національний університет імені Василя Стуса (Вінниця, Україна), ел. пошта ol.popova@donnu.edu.ua, ORCID 0000-0002-0157-4642**WELTKRIEGSPHILOSOPHIE І ФІЛОСОФСЬКА АНТРОПОЛОГІЯ МАКСА ШЕЛЕРА**

Мета. Дослідження спрямоване на осмислення філософсько-публіцистичної спадщини М. Шелера 1914-1919 років. "Філософія війни" розглядається як середня ланка між феноменологічним та антропологічним етапами його філософської еволюції. **Теоретико-методологічною** основою дослідження є філософський спадок Макса Шелера, а також роботи вітчизняних та західних дослідників, присвячені цьому питанню. Проблеми Weltkriegsphilosophie осмислені на підставі історичного, логічного та компаративного принципів історико-філософського аналізу, що дозволило теоретично реконструювати культурно-історичний контекст, філософські джерела та світоглядні інтенції німецького філософа. **Наукова новизна.** Вперше у вітчизняній історико-філософській думці доведено, що праці Макса Шелера часів Першої світової війни відіграли визначну роль у формуванні філософської антропології як окремого філософського напрямку. **Висновки.** В основі Weltkriegsphilosophie Макса Шелера лежить філософське осмислення війни, в якій мислитель намагається побачити високий сакральний сенс, який полягає в тому, що жертви, які приносять нація на оltар перемоги не є марними: нація гуртується цієї жертвовністю, готовністю до неї. За Шелером війна є найбільш ефективним засобом формування так званих "спільнот любові", до яких він відносить бойове побратимство, родину та націю як "колективну особистість", яка усвідомлює себе за допомогою війни. У своїх більш пізніх воєнних публіцистичних творах філософ певним чином розчарується у мілітаристському захопленні та закликає до духовно-етичного оновлення Європи, що живиться з християнських коренів. В основі цього оновлення повинен лежати принцип персонального солідаризму, заснований на християнській ідеї любові. Втім, католицький універсалізм не є достатнім засобом для формування "спільноти любові" та справжньої людини спів-творця Бога, що становить головний стрижень філософської антропології Макса Шелера, що виникає у 20-ті роки ХХ сторіччя. На підставі цього у статті стверджується наявність у творчості Шелера проміжного етапу між його феноменологією та філософською антропологією – Weltkriegsphilosophie (філософії Світової війни).

Ключові слова: філософська антропологія; Weltkriegsphilosophie (філософія Світової війни); "спільноти любові"; європейський патріотизм; німецький партикуляризм; католицький універсалізм

Вступ

Одним з найбільш важливих і фундаментальних філософських учень західної філософії ХХ століття, в яких ґрунтовно досліджується проблема людини, є філософська антропологія, основоположником якої по праву вважається Макс Шелер. Слід зазначити, що до сих пір є дискусійним і зберігає свою актуальність питання про спадкоємність різних етапів творчості німецького мислителя. Чи завжди Шелер залишався феноменологом або його пізні антропологічні студії знаменують собою радикальний розрив з феноменологією і створення власного філософського вчення, яке не має нічого спільного з "класичною" феноменологією Е. Гуссерля? Що вплинуло на його відмову від первісних феноменологічних настанов? І нарешті, яким чином культурно-політична атмосфера Німеччини в часи Першої світової війни вплинула на формування філософської антропології?

До останнього часу у вітчизняних і зарубіжних дослідженнях творчості Шелера, в роботах з філософської антропології було прийнято виділяти два етапи у творчості мислителя: ранній – феноменологічний, переважно пов'язаний з розробкою аксіологічної пробле-

АНТРОПОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМАТИКА В ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ

матики, і пізній – антропологічний етап. Іноді проводився триетапний розподіл філософської еволюції поглядів мислителя (Bokhenskiy, 2000; Malinkin, 1996): філософія життя (роботи, присвячені темі війни та ідеї національного духу і культури), праці, що не вкладаються у традиційну "філософію життя", та праці, що мають достатньо самостійні інтенції, що не вкладаються у вищеозначену схему.

Після проведення у грудні 2014 року міжнародної конференції "Велика війна та феноменологія" інтерес до праць Макса Шелера часів Першої світової війни у західній філософії значно підвищився. Свідченням цього є новітнє осмислення його спадщини у межах новітнього загальноєвропейського наукового проекту "Перша світова війна та сучасна філософія" (The First World War and Modern Philosophy). Зокрема, з'явилися статті бельгійських дослідників Ніколаса де Варрена (de Warren, 2017) та Крістіана Стернада (Sternad, 2017), присвячені цій проблематиці. Викликає інтерес і спільна монографія де Варрена та Томаса Вонгера "Філософи на фронті", яка виходить друком в Лувенському університеті цього року (de Warren, & Vongehr, 2018). До цікавих робіт, в яких в певному контексті розглядається *Weltkriegsphilosophie* Макса Шелера, можна віднести також публікації італійських вчених Леонардо Алоді (Allodi, 2016) та Анжело Туманелі (Tumminelli, 2016-2017). До аналізу певних аспектів названих робіт ми й звернемося у викладі основного матеріалу.

У даній статті робиться спроба подолання зазначеного розриву у шелерівській філософії шляхом долучення його філософсько-публіцистичних творів часів Першої світової війни. Саме нове прочитання цих робіт Шелера, послідовне співвіднесення їх з більш пізніми шелерівськими текстами, дозволяє говорити про принципову єдність філософського завдання і задуму засновника філософської антропології, – задуму, що зберігає свою значимість протягом усієї творчості Шелера.

Мета

Враховуючи вищезазначене, основною метою даної статті є експлікація ідей Шелера про вплив війни на духовне життя народів та екзистенційні пошуки окремого індивіда. Лише на підставі цього є можливим осмислення "воєнної філософії" М. Шелера як середньої ланки між його феноменологічним та антропологічним етапами філософської еволюції.

Виклад основного матеріалу

Важливим філософським напрямом першої половини ХХ століття є філософська антропологія, представлена М. Шелером, Х. Плеснером, А. Геленом, Е. Кассіером та ін. Засновником та безперечним інтелектуальним лідером цього напрямку по праву вважається Макс Фердинанд Шелер 1874-1928 рр. Втім, його філософські погляди протягом його достатньо недовгого життя зазнали серйозної еволюції: він був неокантіанцем, потім став феноменологом, а в подальшому спробував поєднати результати своїх колишніх пошуків з тим, що він тепер вважав головним – вивченням проблеми людини. Головним завданням філософської антропології Шелер (Sheler, 1994) вважав розкриття сутності людини, тобто відповідь на питання: що є людина? "І релігії, і філософії, – писав він, – до сих пір намагалися говорити про те, яким чином і звідки з'явилася людина, замість того щоб визначити, чим вона є", (р. 129). Мартін Гайдеггер (Heidegger, 1975), називав Шелера "найбільш серйозною філософською силою в сучасній Німеччині, та й у всій сучасній Європі" (р. 9).

АНТРОПОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМАТИКА В ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ

Свої ідеї філософської антропології Макс Шелер почав розвивати ще до 1914 року. У роботах "Про ресентимент та моральну оцінку" 1912 р. та "До феноменології й теорії симпатії та про любов та ненависть" 1913 р., а також у рукописному начерку "До ідеї людини" 1914 р. він на підставі феноменологічної методології висуває ідею про емоційне а рїогі та прїоритет любові перед пізнанням, домінування цінностей над інтересами. Ці роботи були в подальшому покладені в основу антропологічних робіт Шелера. Однак ці антропологічні настанови, хоча і визначають у значній мірі хід його міркувань, але залишаються прихованими і нетематизованими.

Свої "філософської сили" та авторської оригінальності Шелер набуває лише під час Першої світової війни, філософське осмислення якої стало найважливішою передумовою формування його філософської антропології. Поява **Weltkriegsphilosophie** (філософія світової війни) була викликана не лише певною історичною подією, але й необхідністю обміркування тієї духовної кризи, яка розколола Європу не тільки на два ворогуючі військові блоки, але й позначила кризу ідеалів Модерну та призвела до переосмислення системи цінностей, що лежали в основі європейської цивілізації. 1914 рік фактично став початком сучасної епохи, а війна – сюжетом, який на довгі роки залишався у фокусі уваги багатьох європейських мислителів з різних країн, але особливо таких, що знаходилися у стані війни одна з одною: Німеччини та Росії, Великої Британії та Австро-Угорщини. На сторінках філософських творів з'явилася незвична для довоєнних часів апологетика дій акторів найбільшого на той момент міжнародного конфлікту з незмінною демонізацією супротивника. Особливо це стосувалося Росії та Німеччини. У серпні 1914 року інтелектуальну еліту (втім, як і більшість населення) цих країн охопив своєрідний "мобілізаційний ентузіазм", що знайшов своє відбиття у знаменитому виступі Володимира Ерна "Від Канта до Круппа" та маніфесті "Aufruf der 93 an die Kulturwelt" (Відозва дев'яноста трьох до культурного світу), підписаному В. Віндельбандом, В. Вундтом та іншими німецькими інтелектуалами.

У *Weltkriegsphilosophie* Макса Шелера у великій мірі відображена реакція мислячої Німеччини на так зване "серпневе переживання" (*Augusterlebnis*) 1914 року. Його військова есеїстика служить найбільш показовим прикладом активної участі в "інтелектуальній мобілізації" німецької нації. І хоча католик і соціаліст Шелер ніколи повністю не поділяв націоналістичного ентузіазму, проте в його воєнних творах ми знаходимо філософське осмислення війни та особливостей еволюції європейської духовності під впливом цієї історичної події.

Найбільш відомою працею Макса Шелера часів Першої світової війни є есе "Геній війни" (*Der Genius des Krieges*). Цей твір був написаний Шелером восени 1914 року і присвячений "моїм друзям на полі брані". Центральною темою цього твору, втім, як і інших творів, що складають *Weltkriegsphilosophie* Шелера, була ідея про те, що лише війна створює "спільноти любові":

Найважливіша об'єктивна мета війни... є перш за все: формування

і розширення тих чи інших з безлічі можливих форм справжніх

спільнот любові. Такі союзи, як "народ", "нація" та ін.,

є протилежністю заснованим на інтересі співтовариствам, які

фактично існують або ж виникли у повній відповідності з законами.

(Scheler, 1915, p. 10)

Оскільки війна посилює почуття любові серед людських істот, війна є більш цінним станом, ніж мир. Мир "об'єднує людей тільки зовні; це відбувається тому, що мир перетворює людей на атоми і роз'єднує їх" (Scheler, 1915, p. 89). А оскільки війна є найбільш ефективним засобом формування спільнот любові, участь у війні стає релігійним обов'язком. Через гріхопадіння і первородний гріх Бог поклав моралі війни бути необхідною перехідною фазою перед досягненням моралі любові: "Війна залишається позитивною і істотною частиною божественного позбавлення від гріхів" (Scheler, 1915, p. 97). Описуючи переваги війни, Шелер також використовував метафори здоров'я і хвороби. Війна виносить на поверхню жакливі конфлікти, пов'язані з ненавистю, заздрістю, гнівом, помстою, люттям і відразою, – почуття, які в мирні часи пригнічені і загнані в темні підвали душі, – і таким чином, війна відновлює початкові умови для справжньої взаємної поваги і симпатії між націями. Війна стає психотерапією для націй. Те ж саме є вірним і для індивідів. Шелер (Scheler, 1915) приєднався до припущення Бінсвангера про те, що невротичні молоді люди виліковуються "великим чистильником – війною" (p. 65). Шелер доводить, що вигоди війни очевидні для розвитку техніки, науки, мистецтв та філософії. Наприклад, саме війна призвела до заселення безлічі частин світу. Більш того, винахід нових видів озброєнь стимулювало і направляло розвиток технологій: "Зброя передувала знаряддям праці, і майже всі високі технології, як в історичній перспективі, так і більш сучасні, були створені в підтримку технологій війни і фортифікацій" (Scheler, 1915, p. 46). З огляду на те, що Шелер вважав війну стимулом для інтелектуальних досягнень, не дивним є те, що він вирішував конфлікт між військовими і університетськими інтересами щодо розподілу ресурсів на користь перших. Вливання грошей в університети і академії призведе до небажаних урізань військових витрат, і – в будь-якому випадку – не веде до бажаного результату: "За винятком короткого проміжку від Канта до Гербарта в Пруссії, вся європейська філософія з часів Декарта... виникла за межами державних університетів... Меч і дух утворюють прекрасну, гідну пару" (Scheler, 1915, p.141). Мілітаризм, таким чином, за Шелером був найкращою гарантією наукового прогресу. Цікавим є те, що Шелер не тільки захищав німецький мілітаризм, але й став засновником нової форми патріотизму, а саме "європейського патріотизму". Сутність патріотизму такого роду полягала в двох наступних рисах. По-перше, Шелер (Scheler, 1915) доводив, що європейська наука привела до формування загальноєвропейського світогляду. Цей світогляд відповідає "структурі європейської думки, яка підпорядковує будь-які явища природи і духу можливості активного контролю над ними" (p. 246). Шелер вважав, що європейське світорозуміння було ближче до безпосереднього влаштування світу, ніж яка б то не було інша картина світу. По-друге, Шелер (Scheler, 1915, p. 340) вважав, що Німеччина воювала за такий європейський світогляд, який протистоїть азіатчині, що представлена насамперед Російською імперією. Місія Німеччини залишалася "святою" до тих пір, поки Німеччина захищала західноєвропейську культуру від Росії.

Велике місце в *Weltkriegsphilosophie* Шелера приділяється проблемі сутності нації. Він розглядає націю як "колективну особистість", як духовний колектив, що усвідомлює себе за допомогою війни. У статті 1916 року "Про національні ідеї великих націй" Шелер відмежовує німецьке розуміння нації від французької концепції нації як громадянства.

АНТРОПОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМАТИКА В ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ

Політична нація складається з індивідів, тоді як німецьке розуміння нації абсолютно аполітичне:

Нація для нас сукупна духовна особистість (Gesamtperson), що спочатку присутня у всіх своїх членів (тобто сім'ях, племенах, народах), причому таким чином, що моральну сутність "нації" становить не відповідальність за самого себе, властива приватній волі, а спочатку солідарна колективна відповідальність (Mitverantwortung) кожного члена за існування, сенс і цінність цілого. Але ця солідарність, – застерігає Шелер, – знаходиться для нас перш за все в моральній та духовній сфері, і строго відокремлена від "політичного" колективу та позитивного права. (Scheler, 1916, p. 76)

Отже, війна виявляє єдність і унікальні особливості німецької нації, що розуміється знову-таки в сенсі духовної спільноти. У "Генії війни" чимало сторінок присвячено вихваляння німецького космополітизму. Цей космополітизм відрізняється як від пустопорожніх мрій про "громадянський мир", так і від економічного інтернаціоналізму, що має на увазі загальні інтереси, але по суті є продовженням націоналізму. Вся справа в тому, говорить Шелер, що у прагненні німців до досягнення благополуччя для всієї нації виявляється ще один сенс, який не збігається з національною метою. Шелер аргументує досить витончено: для Європи принципово важлива свобода, за яку борються Німеччина і Австрія у цій війні. Свобода, як раз поставлена під питання союзниками, що домагаються своїх приватних цілей. Перед німецькою нацією постає політичне завдання відкинути Росію назад, в Азію, і об'єднати Європу. Але ця диференційованість світу не перешкоджає німцям, з точки зору автора, мати "світове покликання" (Weltberuf) і "виконувати сенс світу". Світ, Welt передбачає віру в вище, метафізично-релігійне право Європи. Мова не йде про апологетику німецького або європейського імперіалізму (його неспроможність він демонструє на британському прикладі) – без залучення інших країн до європейського капіталу і засобів сучасної техніки, будь-яка спроба європеїзації розіб'ється стикаючись з культурними відмінностями народів. Процеси розвитку в Європі протікають у різних напрямках, а не розрізняються лише різними стадіями, як вважав М. Вебер. І все ж європейська духовна історія існує, але лише в ретроспективі європейського світу, "універсуму наших батьків". Звідси Шелер і обґрунтовує право війни. Ця війна справедлива і священна (bellum iustum), тому що випливає з європейського призначення Німеччини, "єдиного оплоту і захисту європейської гідності" (Scheler, 1915, p. 225). Боротьба Німеччини за існування – це боротьба проти азійської загрози, під якою він має на увазі перш за все російський деспотизм і експансіонізм останніх двох століть. "Порядок величини російсько-європейської протилежності" набагато перевершує "порядок величини" внутрішньо-європейських конфліктів (Scheler, 1915, p. 226). Тому перемога Німеччини

АНТРОПОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМАТИКА В ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ

стала б торжеством права. "Європеїзму", європейській солідарності відводиться вище місце на шкалі цінностей, ніж націоналізму, – що можна взагалі вважати такою собі "константою" шелерівської філософії війни.

У трактаті Шелера "Європа і війна" 1915 р. ще сильніше критикується партикулярний німецький націоналізм і висувається на передній план європейська орієнтація Німеччини. Можна сказати, що в ході війни у Шелера посилюється тенденція до самокритики (присутня вже в "Генії війни"), проте в той же час вона ніколи не приймає само руйнуючого характеру і завжди врівноважується принципом національної солідарності. З усіх учасників духовних баталій Шелер виділяється як уважний спостерігач зовнішньополітичних процесів і подій, – тому, зокрема, він і задається делікатним питанням про причини ненависті до німців (відчуття того, що всюди вороги, насправді супроводжувало німців з самого початку війни). Духовні лідери нації були розгублені, зіткнувшись з холодністю, якщо не сказати – різкою ворожістю з боку зарубіжних колег. 20 листопада 1916 року Шелер виступає у Франкфурті-на-Майні з доповіддю, де пояснює німцям феномен ненависті до німців. На його основі ним була написана знаменита робота "Причини ненависті до німців. Національно-педагогічний погляд" 1917 р. Ненависть щодо центральних держав, з точки зору Шелера, – це ненависть периферії щодо центру, серця Європи, в сенсі осередку тих європейських інститутів, що дозволили Європі піднятися до рівня лідера всього людства. Космополітичний дух і особлива здатність німців розуміти і засвоювати чужі культури складають особливий політичний талант німців. Німецький націоналізм не є якимось породженням глибинної німецької суті, але є свого роду бастионом, спорудженим проти французького націоналізму наполеонівських часів. Німецький капіталізм теж не виник сам собою, але виник як наслідок залучення в глобальну конкуренцію, і привів до витіснення корпоративного принципу взаємодопомоги, характерного для Німеччини як християнської країни. Щоб пояснити причини ненависті до німців, Шелер приводить просту і наочну формулу: німці нібито вигнали своїх сусідів з раю. Цей рай виглядав для кожного з європейських народів по-різному. На Сході люди неслися у світ мрій, жили в лінощах і неробстві, покійно згиналися під ярмом долі, віддаючись грубому і безладному пияцтву. Для англійців, як народу мореплавців і торговців, рай полягав у купівлі-продажу без урахування реальних потреб клієнта, потім сюди додалися спорт, спекуляції, змагання, подорожі. Нарешті, раєм для Франції були багатство, розкіш, авантюризм і красиві жінки. Підсумок такий: країнам-сусідам бракує в Німеччині блиску. Найпоширеніший німецький тип – це простий робітник: людина, що діє відповідно до внутрішніх переконань, без бажання когось перевершити і гарненько "відтягнутися" після роботи. Сталість, точність, пунктуальність, радість праці – ось безперечні переваги німця. Так у силу невтомної праці ця "життєва маса" Центральної Європи стала сприйматися сусідами як конкурент, тим більше що старанність приносила плоди. Відмінністю німецького стилю життя, за Шелером (Scheler, 1917), є саме поєднання праці і радості; раціональна організація праці (не розкіш, як його кінцевий результат) стає свого роду "душевним мотором" (р. 364). Німці продемонстрували здатність до швидкої індустріалізації без принципу штучного виробництва потреб і, відповідно, збільшення споживання (кажучи в сучасних термінах, без принципу "економічного зростання"). Шелер підводить і філософський фундамент під цю енергійну діяльність, нескінченне прагнення до самовдосконалення (Unendlichkeitsstreben), а саме, – вчення про обов'язок. Німецькі філософи розглядали природу як матерію для нескінченної реалізації обов'язку (Гегель), як мотив нескінченної волі до життя (Шопенгауер), як засіб до безмежної влади (Ніцше). Одним словом, для Шелера

АНТРОПОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМАТИКА В ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ

це презирство до німців обернулося для них самих героїзмом і діяльним щастям, звільнивши від конс'юмеризму і брехливих обіцянок матеріального благополуччя і ліберального утилітаризму. Збентежені цією янусоподібною дволикістю Німеччини, – дух, з одного боку, праця і влада, з іншого боку, – закордонні критики (Шелер обмежується двома авторами – Емілем Бутру і Дж. Холдейном) прийшли до висновку про те, що справжня духовна Німеччина зіпсована мілітаризмом і повинна бути звільнена від згубної зарази. Ця популярна "теорія двох Німеччин" отримує рішучу відсіч з боку Шелера. У Німеччині "дві однаково реальних душі... ідеальна і реалістична трудова душа," – стверджує він (Scheler, 1917). Іноземні критики не в змозі зрозуміти сутність так званого світоглядного мілітаризму німців, адже для них військовий ідеал існує незалежно від переслідуваних цілей, а тому, на думку Шелера (Scheler, 1917, р. 372), більше схильний до світу, ніж цілеспрямована мілітаризація життя. Те ж стосується і німецької "ідеї свободи", яка сприймається в перспективі західного "демократизму". Вона знаходить свій вираз не в публічній і політичній діяльності (як в політичних системах тодішнього "Заходу"), а "в думці і спогляданні, у професійній праці, в сім'ї і домашньому вогнищі" (Scheler, 1917, р. 372). Вона націлена не на зрівняння всіх, а на пошук відмінностей. Таким чином, у якості протиотрути від ненависті до німців, Шелер рекомендує самовладання, подальший розвиток позитивного німецького духу і самокритику – у тих випадках, коли щось пішло не так. Шелер засуджує агресивний націоналізм, відкидаючи навіть саму ліберальну думку про право нації на самовизначення, але погоджуючись з принципом культурної автономії всередині держави (приклад Австрії). Ідеалом Шелера виступає винятково предметно орієнтована наука, яка повинна виконувати не національні або міжнародні завдання, а служити істині. З цієї причини і його аналіз ненависті до німців виглядає більш стриманим і урівноваженим, ніж памфлет "Геній війни", написаний під сильним впливом патріотичного піднесення. Самокритика виражена тут більш рельєфно, незважаючи на те, що Шелер принципово не відмовляється від фундаментальної протилежності друга-ворога. Можна погодитися з висновком П. Хьореса (Hoeres, 2004), що Шелер "намагається поєднати старий, консервативний етос з новим, соціалістичним і розраховує на те, що цей синтез дозволить подолати буржуазно-капіталістичну епоху" (р. 252). Він розглядає війну не як засіб, але як сприятливе середовище для здійснення німецької соціалістичної революції, що начисто виключить можливість для буржуазної революції західного штибу.

Критика Шелера на адресу Німеччини ставала все виразнішою в другій половині війни. У журналі "Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik" вийшла стаття Шелера під лаконічною назвою "1789 і 1914" – рецензія на знаменитий трактат Йоханна Пленге "1789 і 1914". Символічні роки в історії політичного духу 1916 р., де він послідовно вибудовує опозицію національного соціалізму німецького життєвого порядку і індивідуалізму Французької революції. Основний удар Шелера припав на ідею німецького месіанізму, який, на думку Шелера, повинен залишитися долею противників Німеччини і взагалі має позанімецьке походження.

Коли ми сьогодні, – пише Шелер, – стаємо мимовільними свідками

того, як наші вороги мають нахабство називати в числі цілей у цій

війні проведення "внутрішніх реформ" у нашому рейху, наприклад,

знищення "пруського мілітаризму", відокремлення федеральних

АНТРОПОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМАТИКА В ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ

земель від рейху, так звану "вільну німецьку конституцію", то для німецької думки не тільки зміст, а й сам характер такого міркування повинен здаватися абсолютно чужим. (Scheler, 1917, p. 584)

Відповідно, ідеї 1914 і тисяча сімсот вісімдесят дев'ять років не утворюють протилежності, бо влада ідей у будь-якому випадку обмежена. Більш того, Шелер піддає змістовній критиці і навіть думку про принцип організації і можливості її транслювати або конвертувати. (Різні елементи організаційної ідеї можна знайти в рівній мірі у французьких соціалістів-утопістів і у німецьких філософів реставрації). Вибудувати альтернативу між індивідуальним і соціальним началами (як це робить Пленге) в корені невірне:

Мова не йде про те, щоб відмовлятися від духовного особистісного індивідуалізму, який є метафізичним magna charta Європи в її ставленні до Азії і на якому ґрунтується вся її сила, весь її дух свободи, всі її досягнення. Йдеться про те, щоб як раз затвердити принцип солідарності, початкової відповідальності один перед іншим на основі цього самого індивідуального персоналізму, зберігаючи внутрішню напругу з властивим йому почуттям і принципом індивідуальної відповідальності перед самим собою, що становить саме осердя християнсько-європейського морального ідеалу. (Scheler, 1917, p. 585)

Перед нами по суті програмна заява Шелера: німецької ідеї організації він протиставляє духовно-етичне оновлення Європи, що живиться з християнських коренів. Принцип персонального солідаризму, або, як називав його іноді сам Шелер, "національного соціалізму" (а після війни – "християнського соціалізму") реалізується незалежно від індивідуального або соціального принципу в економіці (державний соціалізм теж може переслідувати зовсім інші цілі і так само обмежувати особисту свободу, як і ліберальна економіка). В обмеженій історичній перспективі реальна загроза бачилася Шелером (і не лише їм) у "вступі Азії в світову історію". Саме вона, на його думку, могла перешкодити духовному об'єднанню Європи (Scheler, 1917, p. 589). Критика Шелера на адресу якоїсь національної місії, вихваляння німецької організації та спільноти зачіпає самий нерв сучасної йому філософії світової війни, не перестаючи бути при цьому її органічною частиною. У 1917-1918 рр. Шелер остаточно відмовляється від засад німецької філософії, у тому числі всієї ідеалістичної філософії від Канта до Гегеля. Філософія Канта, Фіхте і Гегеля здається йому або занадто "прусською" або занадто "пантеїстичною". Ідеалом для нього

АНТРОПОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМАТИКА В ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ

служить відкритість філософа Ляйбница. У невеликому есе "Місія Німеччини і католицька ідея" 1918 р. Шелер все ще продовжує боротися з кальвіністською Англією і критикувати німців за вузьколобий націоналізм та вихолощений ідеал обов'язку. Попутно він розвінчує цілий ряд звичних міфів, створених військовою пропагандою. Звичайно, не можна однозначно стверджувати, що "нація як орієнтир для політично-філософської думки все більше втрачає для нього свою релевантність" (Scheler, 1918, р. 535). Шелер дійсно ніколи не розумів націю як расову або етнічну, але завжди тільки як духовну спільноту. Однак навіть в останній рік війни його перш за все хвилює проблема "єднання німецького народу", а саме, єднання на фундаменті цінностей. І тут етичний мислитель Шелер бере верх над "філософом війни". Він робить ставку не на "німецький народ", а на спільність "католицького духу" з його здатністю і волею до самоорганізації як єдиний вірний спосіб подолання глибокої протилежності класів і їх інтересів.

Відомо, що Макс Шелер був вихідцем з лютерансько-юдейської родини (батько Готліб був лютеранином за віросповіданням, а мати Софі була ортодоксальною юдейкою і походила зі знатного єврейського роду), але ще у 25-річному віці 1899 р. він приймає католицьке хрещення. Він намагався у відновленому і відродженому католицизмі (його називали навіть "філософом неоезуїтського католицизму" (Kagan, 2001, р. 85) знайти протиположність буржуазному світогляду, що відчужує людину від світу та від інших людей. Наприкінці Першої світової війни Шелер вважався одним із найвпливовіших католицьких філософів Німеччини. Втім, навряд чи можливо назвати його ортодоксальним католиком. Зокрема в червні 1917 року Шелер опублікував у "Франкфуртському журналі" лист, в якому йшлося про те, що він не може надалі виконувати функції старшого співробітника журналу "Summa". Достовірні причини такого рішення не відомі. Однак існує припущення, що Шелер не погоджувався з деякими положеннями листа, адресованого Папі Римському Бенедикту XV, який був опублікований у квітні цього ж року зі статусом колективного маніфесту. У зверненні загалом йшлося про майбутнє Європи під покровительством папського престолу, і зокрема – про легітимацію Святого Престолу як найдавнішої влади з усіх існуючих, завданням якої наразі є сприяння формуванню нового європейського порядку. Передбачалося, що Святий Престол мав нести відповідальність за військові дії і припинення в Європі недоцільної війни (Caronello, 2003, р. 244). Реакція Шелера на нього була негативною. Відомо, що німецький мислитель не поділяв поглядів своїх колег щодо призначення церкви. Г. Блай і К. Шміт вважали, що церква конститується суспільством, що у світовому значенні було неузгодженим. За Шелером же, церква, як і будь-які інші метафізичні категорії, базується на іманентних ціннісних відношеннях. Він вважав, що завданням церкви є обожнити людську спільноту. Люди самі мають об'єднатися заради церкви, а не навпаки. Причому церква як громада – неодмінний атрибут релігійності, і це є однією з суттєвих відмінностей між релігійною вірою і філософськими пошуками Бога. Духовна співпраця в церкві є суспільним втіленням моралі. Тому-бо і важливо всім індивідам керуватися правильним порядком цінностей, тоді суспільство рухатиметься в одному позитивному напрямку (Caronello, 2003, р. 247). У контексті своєї еклезіології М. Шелер розвинув ідею солідарності спасіння (Heilssolidarität), що ґрунтується на християнській ідеї любові:

Найвищою формою любові, – пише М. Шелер, – є любов до Бога,

однак не як до всемілистого Творця, бо це так само, як і до

АНТРОПОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМАТИКА В ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ

певного об'єкту, а як співучасть в Його любові до світу ("amare mundum in Deo") і до Нього самого ("amare Duem in Deo") водночас, іншими словами, це те, що схоласти-містики і зрештою Аврелій Августин називали "amare in Deo". (Scheler, 1915, p. 162)

Солідарність спасіння постає осьовим стрижнем мікрокосму людини як цілісності, тільки в її здійсненні особистість постає цілісністю. Причому ця солідарність представлена не Богом, який перебуває по той бік світу, а самою людиною, яка конститує себе в цьому світі через очікування спасіння. Одним із аспектів солідарності спасіння є відповідальність перед собою, що може відбуватися лише у церкві. Мова йде про особисте єднання з Богом, який в даному контексті розуміється як "особа осіб" ("Person der Personen") (Caronello, 2003, p. 248).

Як зазначає сучасний бельгійський дослідник К. Стернад (Sternad, 2017) "Шелер може бути розглянутий як один з не багатьох випадків колишнього військового філософа, що пройшов філософську демобілізацію (philosophical demobilization)" (p. 98). Втім, розчарування в тому захопленні боротьбою "духовних сил", яке було у Шелера в 1914-му остаточно не залишало його до початку 20-х років.

Таким чином, Шелер, відмовляючись від головних засад Weltkriegsphilosophie, намагався спочатку створити своєрідну католицьку антропологію. Недаремно Ернст Трільч, досліджуючи німецьку феноменологічну школу, назвав Шелера "католицьким Ніцше". Адже якщо Ніцше вважав, що нігілізм європейського суспільства відбувається не без участі християнства, то Шелер чітко розділяв первинні ціннісні настанови християнства, прописані у Святому Письмі (вони безсумнівно є істинними і гідними наслідування), і подальшу їх трансформацію (інтерпретації богословів і церковні тенденції актуалізації цінностей). Обидва мислителі критикували суспільні устрої свого часу, але один з них звинувачував у цьому християнство, а інший вбачав у ньому порятунок.

У 1919 р. обер-бургомістр та майбутній перший канцлер ФРН Конрад Аденауер запросив Шелера викладати у відновленому Науково-дослідницькому інституті соціальних наук у Кельні. Згідно з намірами Аденауера, Шелер мав поповнити ряди католицьких філософів і розвивати католицьку думку в інституті. Однак невдовзі мислитель дистанціювався від католицизму. Мислитель не засуджує, принаймні публічно, ані католицьке віровчення, ані інститут церкви, але його погляди виходять далеко за межі християнської ортодоксії. В його рукописах 1923-1929 років, які він, до речі, не опублікував за свого життя, ми знаходимо такі роздуми:

Призначення людини більше, ніж бути тільки "рабом" і слухняним слугою Бога, воно більше, ніж бути тільки "Сином" певного єдиного в собі й досконалого Бога. У своєму бутті... людина достойна більш високого звання спів-творця Бога, якій судилося нести стяг

божества, знамено "Deitas"... попереду всіх речей в штормових стихіях світу. (Scheler, 2007, p. 13)

Його творчість поступово переходить до третього і останнього етапу – *періоду* "динамічного пантеїзму" та створення проекту "філософської антропології".

Наукова новизна

Експлікація ідей, викладених Максом Шелером у циклі статей 1914-1919 років, які можна об'єднати в цілісну концепцію шелеровської *Weltkriegsphilosophie*, надає можливості стверджувати, що праці Макса Шелера часів Першої світової війни відіграли визначну роль у формуванні філософської антропології.

Висновки

В основі *Weltkriegsphilosophie* Макса Шелера лежить філософське осмислення війни, в якій мислитель намагається побачити високий сакральний сенс, який полягає в тому, що жертви, які приносить нація на олтар перемоги не є марними: нація гуртується цієї жертвності, готовності до неї. За Шелером війна є найбільш ефективним засобом формування так званих "спільнот любові", до яких він відносить бойове побратимство, родину та націю як "колективну особистість", що усвідомлює себе за допомогою війни.

У своїх більш пізніх воєнних публіцистичних творах філософ певною мірою розчарується у мілітаристському захопленні та закликає до духовно-етичного оновлення Європи, що живиться з християнських коренів. В основі цього оновлення повинен лежати принцип персонального солідаризму, заснований на християнській ідеї любові. Втім, католицький універсалізм не є достатнім засобом для формування "спільноти любові" та справжньої людини спів-творця Бога, що становить головний стрижень філософської антропології Макса Шелера, яка виникає в 20-ті роки ХХ сторіччя.

Все вищевикладене дає змогу стверджувати наявність у творчості Шелера проміжного етапу між його феноменологією та філософською антропологією – *Weltkriegsphilosophie*, що становить певну цінність і для сучасної України, яка знаходиться у стані гібридної війни та формування нової нації.

REFERENCES

- Allodi, L. (2016). Guerra e pace tra filosofia della storia e sociologia della cultura, saggio introduttivo alla traduzione italiana. In M. Scheler, *Lidea di pace perpetua e il pacifism* (pp. 7-102). L. Allodi, Trans. Milano: Mimesis. (in Italian)
- Bokhenskiy, Y. M. (2000). *Europaische philosophie der gegenwart*. M. N. Gretskiy, Trans. Moscow: Nauchnyy mir. (in Russian)
- Caronello, G. (2003). Max Scheler und Carl Schmitt, zwei Positionen des katholischen Renouveau in Deutschland. Eine Fallstudie über die Summa (1917/1918). In C. Bermes, W. Heckmann, & H. Leonardy (Eds.), *Vernunft und Gefühl: Schelers Phänomenologie des emotionalen Lebens* (pp. 225-254). Würzburg: Verlag Königshausen und Neuman GmbH. (in German)
- De Warren, N. (2017). The Splendor of Glittering Helmets: Dawn of the Great War in Proust. *Tijdschrift voor Filosofie*, 79(4), 89-108. (in English)
- De Warren, N., & Vongehr, T. (Eds.). (2018). *Philosophers at the Front: Phenomenology and the First World War*. Leuven: Leuven University Press. (in English)
- Heidegger, M. (1975). Andenken an Max Scheler. In P. Good (Ed.), *Max Scheler im Gegenwartsgeschehen der Philosophie* (p. 9). Bonn: Bouvier Verlag. (in German)

АНТРОПОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМАТИКА В ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ

- Hoeres, P. (2004). *Krieg der Philosophen: Die deutsche und britische Philosophie im Ersten Weltkrieg*. Paderborn: Ferdinand Schöningh. (in German)
- Kagan, M. I. (2001). Paul Natorp i krizis kultury. In M. M. Bakhtin, *Pro et Contra. Lichnost i tvorchestvo M. M. Bakhtina v otsenke russkoy i mirovoy gumanitarnoy mysli: Antologiya* (Vol. 1, pp. 39-57). Saint Petersburg: Russian Christian Humanitarian Academy. (in Russian)
- Malinkin, A. N. (1996). Maks Sheler: Ocherk zhizni i tvorchestva. *Sociological Journal*, 1-2, 117-121. (in Russian)
- Scheler, M. (1915). Das Ressentiment im Aufbau der Moralen. In M. Scheler, *Abhandlungen und Aufsätze* (Vol. 1, pp. 39-274). Leipzig: Verlag der weissen Bücher. (in German)
- Sheler, M. (1994). Die Stellung des Menschen im Kosmos. In M. Scheler, & A. V. Denezhkin (Ed.), *Izbrannyye proizvedeniya* (pp.129–194). A. V. Denezhkin, A. P. Malinkin, & A. F. Fillipov, Trans. from Germ. Moscow: Gnozis. (in Russian)
- Scheler, M. (1917). Die Ursachen des Deutschenhasses. In M. Scheler, *Politisch-Pädagogische Schriften* (Vol. 4, pp. 283-372). Bern: Francke. (in German)
- Scheler, M. (1917). "1789 und 1914". In M. Scheler, *Politisch-Pädagogische Schriften* (Vol. 4, pp. 584-599). Bern: Francke. (in German)
- Scheler, M. (1918). Deutschlands Sendung und der katholische Gedanke. In M. Scheler, *Politisch-Pädagogische Schriften* (Vol. 4, pp. 515-540). Bern: Francke. (in German)
- Scheler, M. (1915). Der Genius des Krieges und der Deutsche Krieg. In M. Scheler, *Politisch-Pädagogische Schriften* (Vol. 4, pp. 7-250). Bern: Francke. (in German)
- Scheler, M. (1915). Europa und der Krieg. In M. Scheler, *Politisch-Pädagogische Schriften* (Vol. 4, pp. 251-266). Bern: Francke. (in German)
- Sheler, M. (2007). *Philosophische Fragmente aus dem Nachlass*. M. Khorkov, Trans. from Germ. Moscow: Institut filosofii, teologii i istorii svyatogo Fomy. (in Russian)
- Scheler, M. (1916). Über die Nationalideen der großen Nationen. In M. Scheler, *Schriften zur Soziologie und Weltanschauungslehre* (Vol. 6, pp. 62-285). Bern: Francke. (in German)
- Sternad, C. (2017). Max Scheler and Jan Patočka on the First World War. *Labyrinth*, 19(1), 89-106. doi: <http://dx.doi.org/10.25180/lj.v19i1.74> (in English)
- Tumminelli, A. (2016-2017). *Max Scheler sullamore. Tra fenomenologia e Lebensphilosophie*. Roma: Università La Sapienza. (in Italian)

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Allodi, L. Guerra e pace tra filosofia della storia e sociologia della cultura, saggio introduttivo alla traduzione italiana / L. Allodi // Scheler, M. L'idea di pace perpetua e il pacifismo / M. Scheler ; Traduttore : L. Allodi. – Milano : Mimesis, 2016. – P. 7–102.
- Бохенский, Ю. М. Современная европейская философия / Ю. М. Бохенский ; пер. М. Н. Грецкого. – Москва : Научный мир, 2000. – 256 с.
- Caronello, G. Max Scheler und Carl Schmitt, zwei Positionen des katholischen Renouveau in Deutschland. Eine Fallstudie über die Summa (1917/1918) / G. Caronello // Vernunft und Gefühl: Schelers Phänomenologie des emotionalen Lebens / hrsg. von C. Bermes, W. Heckmann, H. Leonardy. – Würzburg, 2003. – S. 225–254.
- De Warren, N. The Splendor of Glittering Helmets: Dawn of the Great War in Proust / N. de Warren // Tijdschrift voor Filosofie. – 2017. – Vol. 79, Is. 4. – P. 89–108.
- Philosophers at the Front: Phenomenology and the First World War / Éd. par N. de Warren, T. Vongehr.– Leuven : Leuven University Press, 2018. – 250 p.
- Heidegger, M. Andenken an Max Scheler / M. Heidegger // Max Scheler im Gegenwartsgeschehen der Philosophie / hrsg. von P. Good. – Bonn : Bouvier, 1975. – S. 9.
- Hoeres, P. Krieg der Philosophen: Die deutsche und britische Philosophie im Ersten Weltkrieg / P. Hoeres. – Paderborn : Ferdinand Schöningh, 2004. – 365 s.
- Каган, М. И. Пауль Натторп и кризис культуры / М. И. Каган // Pro et Contra. Личность и творчество М. М. Бахтина в оценке русской и мировой гуманитарной мысли: антология / М. М. Бахтин. – Санкт-Петербург, 2001. – Т. 1. – С. 39–57.
- Малинкин, А. Н. Макс Шелер: очерк жизни и творчества / А. Н. Малинкин // Социологический журнал. – 1996. – № 1–2. – С. 117–121.
- Scheler, M. Das Ressentiment im Aufbau der Moralen / M. Scheler // Scheler, M. Abhandlungen und Aufsätze : in 2 bänden / M. Scheler. – Leipzig, 1915. – Band I. – S. 39–274.

АНТРОПОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМАТИКА В ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ

- Шелер, М. Положение человека в космосе / М. Шелер // Шелер, М. Избранные произведения / М. Шелер ; перевод с нем. А. В. Денежкина, А. П. Малинкина., А. Ф. Филлипова ; под ред. А. В. Денежкина. – Москва : Гнозис, 1994. – С. 129–194.
- Scheler, M. Die Ursachen des Deutschen Hasses / M. Scheler // Scheler, M. Politisch-Pädagogische Schriften / M. Scheler. – Bern, 1917. – Band 4. – S. 283–372.
- Scheler, M. "1789 und 1914" / M. Scheler // Scheler, M. Politisch-Pädagogische Schriften / M. Scheler. – Bern, 1917. – Band 4. – S. 584–599.
- Scheler, M. Deutschlands Sendung und der katholische Gedanke / M. Scheler // Scheler, M. Politisch-Pädagogische Schriften / M. Scheler. – Bern, 1918. – Band 4. – S. 515–540.
- Scheler, M. Der Genius des Krieges und der Deutsche Krieg / M. Scheler // Scheler, M. Politisch-Pädagogische Schriften / M. Scheler. – Bern, 1915. – Band 4. – S. 7–250.
- Scheler, M. Europa und der Krieg / M. Scheler // Scheler, M. Politisch-Pädagogische Schriften / M. Scheler. – Bern, 1915. – Band 4. – S. 251–266.
- Шелер, М. Философские фрагменты из рукописного наследия / М. Шелер ; перевод с нем. М. Хорькова. – Москва : Институт философии, теологии и истории св. Фомы, 2007. – 384 с.
- Scheler, M. Über die Nationalideen der großen Nationen / M. Scheler // Scheler, M. Schriften zur Soziologie und Weltanschauungslehre / M. Scheler. – Bern, 1916. – Band 6. – S. 62–285.
- Sternad, C. Max Scheler and Jan Patočka on the First World War / C. Sternad // Labyrinth. – 2017. – Vol. 19, № 1. – P. 89–106. doi: 10.25180/lj.v19i1.74
- Tuminelli, A. Max Scheler sull'amore. Tra fenomenologia e Lebensphilosophie / A. Tuminelli. – Roma : Università La Sapienza, 2016–2017. – 182 p.

В. Ю. ПОПОВ^{1*}, Е. В. ПОПОВА^{2*}

^{1*}Донецкий национальный университет имени Василя Стуса (Винница, Украина), эл. почта popovmak@ukr.net, ORCID 0000-0003-3097-7974

^{2*}Донецкий национальный университет имени Василя Стуса (Винница, Украина), эл. почта ol.popova@donnu.edu.ua, ORCID 0000-0002-0157-4642

WELTKRIEGSPHILOSOPHIE И ФИЛОСОФСКАЯ АНТРОПОЛОГИЯ ШЕЛERA

Цель. Исследование направлено на осмысление философско-публицистического наследия М. Шелера 1914-1919 годов. "Философия войны" рассматривается как среднее звено между феноменологическим и антропологическим этапами его философской эволюции. **Теоретико-методологической** основой исследования является философское наследие Макса Шелера, а также работы отечественных и западных исследователей, посвященные этому вопросу. Проблемы Weltkriegsphilosophie осмысленные на основании исторического, логического и сравнительного принципов историко-философского анализа, что позволило теоретически реконструировать культурно-исторический контекст, философские источники и мировоззренческие интенции немецкого философа. **Научная новизна.** Впервые в отечественной историко-философской мысли доказано, что труды Макса Шелера времен Первой мировой войны сыграли выдающуюся роль в формировании философской антропологии как отдельного философского направления. **Выводы.** В основе Weltkriegsphilosophie Макса Шелера лежит философское осмысление войны, в которой мыслитель пытается увидеть высокий сакральный смысл, который заключается в том, что жертвы, которые приносит нация на алтарь победы не напрасны: нация сплачивается этой жертвенностью, готовностью к ней. По Шелером война является наиболее эффективным средством формирования так называемых "сообществ любви", к которым он относит боевое братство, семью и нацию как "коллективную личность", которая осознает себя с помощью войны. В своих более поздних военных публицистических произведениях философ определенным образом разочаровывается в милитаристском восторге и призывает к духовно-нравственному обновлению Европы, питающийся из христианских корней. В основе этого обновления должен лежать принцип персонального солидаризма, основанный на христианской идее любви. Впрочем, католический универсализм является недостаточным средством для формирования "сообщества любви" и нового человека со-творца Бога, составляет главный стержень философской антропологии Макса Шелера, которая возникает в 20-е годы XX столетия. На основании этого в статье

АНТРОПОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМАТИКА В ІСТОРІЇ ФІЛОСОФІЇ

утверждается о наличии в творчестве Шелера промежуточного этапа между его феноменологии и философской антропологией – Weltkriegsphilosophie (философии Мировой войны).

Ключевые слова: философская антропология; Weltkriegsphilosophie (философия Мировой войны); "общества любви"; европейский патриотизм; немецкий партикуляризм; католический универсализм

V. Y. POPOV^{1*}, E. V. POPOVA^{2*}

^{1*}Vasyl' Stus Donetsk National University (Vinnytsia, Ukraine), e-mail popovmak@ukr.net, ORCID 0000-0003-3097-7974

^{2*}Vasyl' Stus Donetsk National University (Vinnytsia, Ukraine), e-mail ol.popova@donnu.edu.ua, ORCID 0000-0000-0002-0157-4642

WELTKRIEGSPHILOSOPHIE AND SCHELER'S PHILOSOPHICAL ANTHROPOLOGY

Purpose. The research is aimed at understanding the philosophical and journalistic heritage of M. Scheler during 1914-1919. "The philosophy of war" is regarded as the middle link between the phenomenological and anthropological stages of its philosophical evolution. **The theoretical and methodological basis** of the study is the philosophical legacy of Max Scheler, as well as the work of domestic and Western researchers devoted to this issue. Problems of Weltkriegsphilosophie become comprehensible based on the historical, logical and comparative principles of historical and philosophical analysis, which allowed to theoretically reconstruct the cultural and historical context, philosophical sources and ideological intentions of the German philosopher. **Originality.** For the first time in domestic historical and philosophical thought, it proved that the works by Max Scheler of the First World War played an outstanding role in the formation of philosophical anthropology as a separate philosophical trend. **Conclusions.** The basis of the Weltkriegsphilosophie by Max Scheler is the philosophical comprehension of the war in which the thinker tries to see the high sacral meaning, where the sacrifices that the nation brings to the altar of victory are not in vain: the nation is rallying this sacrifice, its readiness for it. According to Scheler, war is the most effective means of forming the so-called "love communities", to which he refers combat brotherhood, family and nation as a "collective personality", which recognizes itself through war. The philosopher is disappointed to some part with militaristic enthusiasm in his later military journalistic works and calls for a spiritual and moral renewal of Europe, fed from Christian roots. At the heart of this renewal should be the principle of personal solidarity, based on the Christian idea of love. However, Catholic universalism is an insufficient means for the formation of a "love community" and a new man who is co-creator of God that constitutes the main core of the philosophical anthropology of Max Scheler, which emerges in the 20s of the twentieth century. Based on this, the article affirms the existence in Scheler's works of an intermediate stage between his phenomenology and philosophical anthropology – Weltkriegsphilosophie (philosophy of the World War).

Keywords: philosophical anthropology; Weltkriegsphilosophie (philosophy of the World War); "community of love"; European patriotism; German particularism; Catholic universalism

Надійшла до редколегії: 28.12.2017

Прийнята до друку: 25.03.2018